

Kitap İncelemesi / Book Review DOI: 10.33207/trkede.978468

Gürsu, U. Rusça-Türkçe Lügat (Ahmed Sedad), Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2016, 861 sayfa, ISBN: 978-605-4673-74-2

Ebubekir ERASLAN*

XIX. yüzyılla birlikte Osmanlı coğrafyasında eğitim, kültür, sanat vb. alanlarda gelişmelerin yoğun bir şekilde arttığı görülmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzünü Tanzimat'la birlikte resmî olarak Batı'ya çevirmesiyle eskiden Arap ve Fars dillerine duyulan ilgi Batı dillerine doğru kaymıştır. Bu ilgi de zamanla Batı dillerinden Türkçeye, Türkçeden Batı dillerine yazılmış iki dilli sözlüklerin hazırlanmasına vesile olmuştur.

Osmanlı Devleti; duraklama döneminden itibaren askerî, siyasî, kültürel vb. açılardan Rusya'yla çok sık karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşmalarda Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarının önemli bir bölümünde Rusya'nın doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi olmuştur. Bu etkiyi biraz daha azaltmak amacıyla XIX. yüzyılın sonlarında Türkiye'den Rusya'ya askerî heyetler gönderilmeye başlanmıştır. Rusya'ya giden bu askerî heyet üyeleri; hem Rusya'da buldukları süre zarfında bu dili öğrenmişler hem de özellikle askerî personel arasında Rusçanın daha iyi öğrenilmesi için Rusça-Türkçe sözlükler hazırlama yollarına gitmişlerdir. Ahmed Sedad'ın ilk basımını 1892 yılında, ikincisini de 1908 yılında yaptığı Rusça-Türkçe sözlüğü de bu minvaldeki ilk eserdir.

Doç. Dr. Uğur Gürsu, 2016 yılında yazımızın konusunu oluşturan *Rusça-Türkçe Lügat (Ahmed Sedad)* adlı kitabı yeniden yayıma hazırlamış ve eser Akademi Titiz Yayınları tarafından basılmıştır. Gürsu; Kiril harfleriyle yazılan Rusça söz varlığını muhafaza edip bunlara karşılık olarak Arap harfleriyle yazılan Türkçe söz varlığının tamamını Latin harflerine aktarmıştır. Böylece üzerinden 100 küsur sene geçtikten sonra Ahmed Sedad'ın sözlüğü yeniden Türk-Rus okurunun kullanıma sunulmuştur.

* Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Muğla, ebubekireraslan@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3713-1242

Geliş Tarihi / Received: 03.08.2021
Kabul Tarihi / Accepted: 27.09.2021
Yayın Tarihi / Published: 27.01.2022

İçindekiler, ön söz ve beş bölümden oluşan kitap 861 sayfadan müteşekkildir. Eserin ön sözünde Gürsu, kitabın genel söz varlığıyla ilgili olarak şöyle demektedir: “*Tespitlerimize göre sözlükte yaklaşık 18000 madde ve alt madde bulunmakta olup toplam kelime sayısı ise 19000’i aşmaktadır.*” (Gürsu, 2016: 11)

Rusça-Türkçe yazılmış iki dilli sözlükler içerisinde Ahmed Sedad’ın sözlüğü, hem Türkiye’de hem de Rusya’da kaleme alınmış en eski örnektir. Eser Harp Okulu öğrenciler için hazırlanmış olmasına rağmen eserin söz varlığından anlaşılacağı üzere kitap, hem genele hem de özele hitap etmektedir. Zaten “*Ahmed Sedad’ın sözlükte yer alan Rusça kelimelerin karşılanmasında ve açıklamalarında kullandığı dile baktığımızda, yazarın söz dağarcığının oldukça zengin olması da*” (Gürsu, 2016: 13) bunun bir delili durumundadır. Ayrıca Ahmed Sedad’ın, günümüz Türkçesinde yaygın olarak kullanılmayan söz ve ifadelere sözlüğünde yer vermesi, eserin değerini de bir kat daha artırmaktadır. Bu yönüyle söz konusu ibareler, günümüz için eskicil öğeler örneklğini teşkil etmektedir.

Sözlükte; madde başı Rusça sözcüklerin anlamlandırılması çoğunlukla kısa tutulmuştur. Eserin Arap harfli söz varlığı Latin harflerine aktarılırken madde başı Rusça sözcüklerin birden fazla olan anlamlarının numaralandırılması yoluna gidilmiş ve böylece sözlüğün kullanılması pratikleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin “*Расторжение*” sözcüğünün anlamları “1.İnhilâl, kırma, kesme. 2.Kat’-ı alâka, bozuşma.”, “*Шапка*” sözcüğünün de “1.Çerkes kılıcı. 2.Kılıç.” olarak verilmiştir (Gürsu, 2016: 358-427).

Sözlüğün orijinalinde Rusça sözcüklerin yazımında çok büyük doğruluklar görülürken Türkçe birimlerin yazımında pek çok hata olduğu tespit edilmiştir. Yeniden neşir sırasında söz konusu bu hataların tamamının giderildiği görülmüştür (Gürsu, 2016: 18-370). Buradan da Ahmed Sedad’ın Rusça sözcükleri derleme yoluyla elde etmediği, muhtemelen tek veya iki dilli bir veya birden fazla Rusça sözlüğe müracaat ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine Rusça sözlüklere Arap harfleriyle verilen Türkçe karşılıklardaki hataların da istifade edilen bu sözlük veya sözlüklerden kaynaklı olabileceği söylenebilir.

Kitabın “*Ahmed Sedad’ın Hayatı ve Eserleri*” adlı birinci bölümünde; literatürdeki bilgilerin yanı sıra Başbakanlık Devlet Arşivi’nden elde edilen belgelere dayanılarak müellifin hayatı ve eserleriyle ilgili bilgiler literatürdeki diğer Ahmed Sedadlarla karıştırılmadan tespit edilmeye çalışılmaktadır.

“Rusça-Türkçe Lügat’in İmla ve İçerik Özellikleri” adlı ikinci bölümde yazar; Ahmed Sedad’ın eserini Rusça bir sözlükten mi yoksa Rusça ile yabancı bir dil arasında hazırlanmış iki dilli bir sözlükten yararlanıp hazırladığı sorusuna cevap aramakta ve bu konuda net bir şey söylemenin mümkün olmadığını, kaynak eser olarak Rusça-İngilizce bir sözlükten istifade edilmiş olabileceğini tahmin ettiğini söylemektedir (Gürsu, 2016: 12). Nitekim sözlüğün Rusça-Türkçe söz varlığı ve yazarın verdiği madde başarıyla tanım bilgileri incelendiğinde de bu sav doğrulanır niteliktedir.

Kitabın üçüncü kısmı olan “Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol” başlığında, esere Uğur Gürsu tarafından yapılan müdahalelerin neler olduğunu öğreniyoruz. Bu başlığa göre eklenen yerler köşeli ayraçla gösterilmiş, açıklamalar dipnotlarla desteklenmiştir. Ayrıca Rusça sözcüklerin karşılığı olarak verilen Arapça ve Farsça sözlerin yazımında izlenen ilkeler anlatılmıştır (Gürsu, 2016: 12-13). Bu bölüm aynı zamanda 1928 öncesinde yazılan kaynak veya hedef dilin Türkçe olduğu iki dilli sözlüklerin yeniden yayıma hazırlanması esnasında izlenmesi gereken yöntemler için örneklik oluşturmaktadır.

Eserin ana bölümü olan dördüncü kısımda, sözlükte madde başı Rusça olan sözlerden sonra ayraç içinde kelimenin cinsi, daha sonrasında da Arap alfabesinden Latin alfabesine aktarılan Türkçe söz varlığı gelmektedir.

Eser içerisinde eser diyebileceğimiz adı “Lügatçe” olan beşinci bölümde çalışma sahibi; kitapta yer alan fakat bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüş sözlerin bir nevi tematik bir sözlüğünü hazırlamıştır. Deymûmet (deymÿmet), müznib (müñnib) gibi sözcükler bunlarsan sadece birkaçıdır (Gürsu, 2016: 387-452). Böylece aslında tek başına Rusça-Türkçe iki dilli sözlük olan kitap; tematik olarak hazırlanmış bu “Lügatçe” ile hem bir Osmanlıca-Türkçe sözlüğü hüviyetini kazanmış hem de tarihî tematik bir Osmanlıca-Türkçe sözlüğünün de eskicil eser üzerinden ilk örneğini karşımıza çıkarmıştır.

Kaynakçayla biten Rusça-Türkçe sözlükte Gürsu, eserle ilgili özet olarak şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “*Ahmed Sedad’ın meçhul bir dilden Türkçeye tercüme ederek hazırlamış olduğu ‘Rusça-Türkçe Lügat’, türünün ilk örneği olmanın yanı sıra, zengin Türkçe söz varlığı ve günümüzde kullanılmayan bazı Rusça kelimelerin anlamlarını vermesi bakımından oldukça önemli bir kaynaktır*” (Gürsu, 2016: 14). Buradan da eserin, sadece Türk dili uzmanlarının değil Rus araştırmacıların da temel çalışma sahası hâline gelmesi gerektiği anlaşılmalıdır.

Ahmed Sedad'ın müellifi olduğu ve Doç. Dr. Uğur Gürsu'nun günümüz okurunun hizmetine yeniden sunduğu *Rusça-Türkçe Lügat (Ahmed Sedad)* sayesinde; çağdaş Rus ve Türk okurları bundan yüz küsur sene evvel hazırlanan bir sözlükten yeniden yararlanabilecekler ve bu eserle hem Rus hem de Türk araştırmacılar iki dilin söz varlığını yeni ve farklı perspektiflerle inceleyebileceklerdir. Ayrıca eserin sonunda yer alan Osmanlıca-Türkçe "Lügatçe" ile oluşturulan tarihî tematik sözlük, tarihî sözlükler üzerinde yapılacak farklı sözlük çalışmaları için iyi bir örneklik oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

GÜRSU, Uğur (2016), *Rusça-Türkçe Lügat (Ahmed Sedad)*, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul.